LsN Riitta Haapasaari ja LsN Jussi Päivärinne
Yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osasto
Siviilioikeusyksikkö

Komission ehdotukset uudeksi tuotevastuudirektiiviksi sekä tekoälyvastuudirektiiviksi

U 82/2022 vp

OIKEUSMINISTERIÖ JUSTITIEMINISTERIET

Direktiiviehdotukset

EU:ssa on ryhdytty uudistamaan tuotteita ja tekoälyä koskevia vastuusääntöjä.

Komissio antoi 28.9.2022

1) ehdotuksen uudeksi Euroopan parlamentin ja neuvoston tuotevastuudirektiiviksi (ehdotus tuotevastuusta; COM(2022) 495 final; jäljempänä tuotevastuudirektiivi) sekä
2) ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston tekoälyyn liittyvää vastuuta koskevaksi direktiiviksi (ehdotus sopimuksenulkoista siviilioikeudellista vastuuta koskevien sääntöjen mukauttamisesta tekoälyyn (direktiivi tekoälyyn liittyvästä vastuusta); COM(2022) 496 final; jäljempänä tekoälyvastuudirektiivi).

Ehdotuksilla mukautetaan tuotevastuuta ja sopimuksenulkoista vahingonkorvausta koskevia säännöksiä digiajan, kiertotalouden ja globaalien arvoketjujen vaikutuksiin.

- Ehdotukset liittyvät läheisesti toisiinsa (täydentävät toisiaan) ja ne muodostavat ”paketin”. Niiden soveltamisalaan kuuluvat vaateet koskevat eri vastuutyyppejä.

Ehdotusten käsittely yhdessä

Tuotevastuudirektiivi kattaa tuottamuksesta riippumattoman vastuun (”kvalifioitu ankara vastuu”) viallisista tuotteista ja edellyttää korvauksen suorittamista tietyntyyppisistä vahingoista, joista kärsivät pääasiassa yksityishenkilöt.

Tekoälyvastuudirektiiviehdotus puolestaan kattaa kansalliset korvausvaateet, jotka perustuvat yleensä kenen tahansa henkilön tuottamukseen ja joiden tarkoituksena on korvata kaikentyyppisiä vahinkoja kaikentyyppisille uhreille.

Tuotevastuusääntely koskee paljon muutakin kuin tekoälyä (horisontaalinen ja teknologianeutraali)

- ”Tekoälyn näkökulmasta” voidaan todeta, että tuotevastuudirektiiviä koskevalla ehdotuksella varmistetaan, että tekoälyjärjestelmän tarjoajalta tai keneltä tahansa valmistajalta, joka integroi tekoälyjärjestelmän toiseen tuotteeseen, voidaan hakea korvausta, jos tekoälyjärjestelmät ovat viallisia ja aiheuttavat fyysistä haittaa, omaisuusvahinkoja tai tietojen häviämisen.
  - Tuotevastuudirektiiviehdotuksessa vahvistetaan mm. se, että tekoälyjärjestelmät ja tekoälyä hyödyntävät tavarat ovat ”tuotteita” ja kuuluvat näin ollen tuotevastuudirektiivin soveltamisalaan.

Ehdotusten vaikutukset Suomen lainsäädäntöön

Muutoksia aiheutuisi ainakin

- tuotevastuulakiin (694/1990)

ja mahdollisesti myös

- vahingonkorvauslakiin (412/1974)
- oikeudenkäymiskaareen (4/1734)
- ryhmäkannelakiin (444/2007)

Vaikutukset

- Ehdotukset tehostaisivat ja tasapuolistaisivat vahingonkärsineiden asemaa ja mahdollisuuksia saada vahingonkorvausta joko yksin tai osana ryhmää.
- Yritykset ja muut toimijat joutuisivat todennäköisesti joko laajentamaan nykyisiä tuotevastuuvakuutuksiaan tai hankkimaan uusia tuotevastuuvakuutuksia.
- Ehdotukset lisäisivät oikeusvarmuutta sekä selkeyttäisivät kantajien, vastaajien ja yleisten tuomioistuinten kannalta useita epäselviä ja tulkinnanvaraisia asioita.
- Vastuusääntöjen mukauttaminen digiaikaan ja kiertotalouteen ei aiheuttaisi uusia hallinnollisia kustannuksia yrityksille tai kuluttajille.

Tekoälyvastuudirektiiviehdotus

Tavoitteet

Tekoälyä koskevien kansallisten vastuusääntöjen kohdennetulla yhdenmukaistamisella pyritään varmistamaan, että tekoälyn aiheuttamien vahinkojen uhrit saavat saman tasoisen suojan kuin tuotteiden aiheuttamien vahinkojen uhrit yleensä.

- Ehdotuksella pyritään *helpottamaan tiedonsaantia* ja *keventämään todistustaakkaa* korvausvaatimuksissa,
  a) jotka esitetään tuottamukseen perustuvaa vastuuta koskevien kansallisten järjestelmien puitteissa ja
  b) joissa vahinko liittyy tiettyihin tekoälyjärjestelmiin.

Tavoitteena on myös pyrkiä vähentämään tekoälyä kehittävien tai käyttävien yritysten oikeudellista epävarmuutta niille mahdollisesti aiheutuvasta vastuusta.

→ Ehdotus edistää tekoälyn käyttöönottoa, parantaa yhteiskunnan luottamusta tekoälyteknologioihin ja kannustaa mahdollisesti vastuussa olevia tahoja ehkäisemään vahinkoja vastuun välttämiseksi.

Tekoälyvastuudirektiiviehdotus

Direktiiviehdotus on luonteeltaan minimidirektiivi eli siinä säädetään EU:ssa noudatettavasta vähimmäistasosta. Direktiivin täytäntöönpanoaika on 24 kuukautta.

Soveltamisala

Direktiiviä sovelletaan sopimuksenulkoisiin tuottamukseen perustuviin siviilioikeudellisiin korvausvaateisiin (=sopimussuhteen ulkopuolella aiheutettu vahinko), jotka koskevat tekoälyjärjestelmän aiheuttamia vahinkoja.

- Direktiiviä ei sovellettaisi taannehtivasti eikä rikosoikeudelliseen vastuuseen.
- Direktiivi ei vaikuta voimassa oleviin sääntöihin, joilla säännellään vastuun edellytyksiä liikennesektorilla, eikä digipalvelusäädöksessä vahvistettuihin sääntöihin.
- Direktiiviä voidaan soveltaa valtion vastuuseen (julkisyhteisön korvausvastuu).

Ehdotus sisältää vain kaksi varsinaista aineellista säännöstä

- Todisteiden esittäminen ja velvoitteiden noudattamatta jättämistä koskeva kumottavissa oleva olettama (3 artikla); ja
- Kumottavissa oleva syy-yhteyttä koskeva olettama tuottamustapauksessa (4 artikla)

→ Ehdotetut artiklat ovat kuitenkin hyvin vaikeaselkoisia ja laajoja.

Tekoälyvastuudirektiiviehdotus

Direktiiviehdotus sisältää säännöksiä sekä ns. suuririskisiä tekoälyjärjestelmiä että ns. ei-suuririskisiä tekoälyjärjestelmiä koskien.

- Tässä vaiheessa on jossakin määrin epäselvää esim. se, mitkä ehdotuksen säännöksistä koskevat yksinomaan suuririskisiä tekoälyjärjestelmiä ja mitkä säännökset koskevat myös ei-suuririskisiä tekoälyjärjestelmiä.

Ehdotuksessa viitataan useassa kohtaa tekoälyasetukseen/tekoälysäädösehdotukseen (COM(2021) 206 final).

- KOM on todennut mm., että ”tekoälyasetus vähentää vahingon riskiä, mutta jos vahinkoa syntyy, astuu tekoälyvastuudirektiivi apuun”.
- Vuoropuhelu tekoälyasetuksen kanssa: Voidaan sanoa, että direktiiviehdotus nojaa monilta osin siihen, miten asioista säädetään/tullaan säätämään tekoälyasetuksessa (vaikutus toiseen suuntaan: otaksuttavasti sitä ei ole).
  - KOM mukaan ”korkean riskin tekoälyjärjestelmille ei olla tämän ehdotuksen yhteydessä luomassa uusia velvoitteita tekoälyasetukseen nähden”.
- Tärkeää on, että tekoälyasetus ja tekoälyvastuudirektiivi muodostavat selkeän ja johdonmukaisen kokonaisuuden.

Tekoälyvastuudirektiiviehdotus

Tekoälyvastuudirektiiviehdotus edellyttänee direktiivin soveltamisalaan kuuluvissa kysymyksissä ns. *pre-trial discovery* -menettelyn käyttöönottoa.

- Suomessa ei ole yleistä pre-trial discovery -menettelyä käytössä, vaan asiakirjoja voidaan ensisijaisesti määrätä tuotavaksi tuomioistuimeen vasta vireillä olevassa oikeudenkäynnissä (OK 17:40) ja hyvin rajoitetuin edellytyksin ennen oikeudenkäyntiä, jos on olemassa vaara, että todiste häviää tai se voidaan vain vaikeuksin esittää myöhemmin (OK 17:61).

→Valtioneuvosto suhtautuu lähtökohtaisesti varauksellisesti prosessioikeudellisen sääntelyn yhdenmukaistamiseen em. osin.

- Jos jatkovalmistelussa pystytään varmistumaan menettelyn riittävästä tarkkarajaisuudesta sekä sopivuudesta kansalliseen prosessisäännöstöön, se voisi olla hyväksyttävissä.

Suhtaudutaan varauksellisesti siihen, että tekoälyvastuudirektiivi sisällytettäisiin täytäntöön pantavana olevan edustajakannedirektiivin soveltamisalaan.

Tuotevastuudirektiiviehdotus

Tuotteen määritelmä

Nykyinen direktiivi (85/374/ETY)

- Irtain esine, myös toiseen irtaimeen esineeseen tai kiinteistöön liitettynä
- sähkö

Komission ehdotus tuotevastuudirektiiviksi (COM(2022) 495 final)

- Irtain esine, myös silloin kun se on liitetty toiseen irtaimeen esineeseen tai kiinteään omaisuuteen
- Sähkö
- Digitaaliset valmistustiedostot
- ohjelmistot

Tuotevastuudirektiiviehdotus

Turvallisuudeltaan puutteellisesta/viallisesta tuotteesta vastuussa olevat tahot

Nykyinen direktiivi

- Lopputuotteen/ osatuotteen/ raaka-aineen valmistaja
- Valmistajana esiintyvä
- Tuotteen EU:n alueelle tuonut (maahantuoja)
- Tuotteen liikkeelle laskenut (myyjä)

Komission ehdotus

- Tuotteen/ komponentin valmistaja
- Maahantuoja
- Valmistajan valtuutettu edustaja
- Jakelupalvelujen tarjoaja
- Aiemmin käyttöön otettua tuotetta olennaisesti muuttanut (kiertotalouden toimija)
- Tuotteen jakelija (myyjä)
- Verkkoalustan tarjoaja

komponentti = aineeton/ aineellinen tuote/ tuotteeseen liittyvä palvelu, jonka valmistaja liittää tai joka liitetään valmistajan valvonnassa tuotteeseen
tuotteeseen liittyvä palvelu = digitaalinen palvelu, jota ilman tuote ei pystyisi suorittamaan jotain toiminnoistaan

Tuotevastuudirektiiviehdotus

Korvattavat vahingot

Nykyinen direktiivi

- Kuolema ja muu henkilövahinko
- Muun esineen vahingoittuminen/tuhoutuminen
  - Omavastuu 500 euroa
  - Esine laadultaan yleensä yksityiseen käyttöön tarkoitettu
  - Esine ollut pääasiassa vahinkoa kärsineen yksityisessä käytössä

Komission ehdotus

- Luonnollisille henkilöille aiheutuneet vahingot
- Aineelliset menetykset, jotka johtuvat
  - Kuolemasta tai henkilövahingosta, ml. psyykkinen vahinko
  - Tietojen häviäminen/korruptoituminen
    - Ei, jos tietoja käytetään yksinomaan ammatillisiin tarkoituksiin
  - Muun omaisuuden vahingoittuminen/tuhoutuminen
    - Ei, jos omaisuutta käytetään yksinomaan ammatillisiin tarkoituksiin
    - Ei omavastuuta

Tuotevastuudirektiiviehdotus

Tuotteen viallisuus

- Viallisuus arvioidaan lähtökohtaisesti samojen perusteiden mukaisesti kuin nykyisinkin.

- Lisäksi ehdotuksen mukaan huomioidaan:
  - Tuotteen mahdollinen kyky oppia käyttöönoton jälkeen ja sen vaikutukset tuotteeseen
  - Muiden tuotteen yhteydessä yleensä käytettävien tuotteiden vaikutus siihen
  - Tuoteturvallisuusvaatimukset
  - Sääntelyviranomaisten tai tuotteesta ehdotuksen mukaan vastuussa olevien toimijoidentoteuttamat tuoteturvallisuuteen liittyvät toimenpiteet
  - Niiden loppukäyttäjien erityiset odotukset, joille tuote on tarkoitettu

Tuotevastuudirektiiviehdotus

Todisteiden esittämisvelvollisuus

Komission ehdotus

- Tuomioistuin voi määrätä vastaajan esittämään käytettävissään olevat olennaiset todisteet, jos riittävät tosiseikat ja todisteet korvausvaatimuksen uskottavuuden tueksi esittänyt kantaja sitä pyytää.
- Liikesalaisuuksien ja luottamuksen suoja varmistettava.

Näyttökysymykset

Nykyinen direktiivi

- Vahinkoa kärsineellä näyttötaakka vahingosta, tuotteen puutteellisesta turvallisuudesta sekä näiden välisestä syy-yhteydestä.

Tuotevastuudirektiiviehdotus

Näyttökysymykset

Komission ehdotus

- Näyttötaakka lähtökohtaisesti ennallaan
- Viallisuusolettama, jos
  - Vastaaja ei ole noudattanut todisteiden esittämisvelvollisuutta
  - Tuote ei täytä pakollisia turvallisuusvaatimuksia
  - Vahinko aiheutunut tuotteen ilmeisestä toimintahäiriöstä tavanomaisessa käytössä
- Syy-yhteysolettama, jos
  - Tuotteen viallisuus näytetty toteen ja vahinko tyypillinen kyseisestä viasta aiheutuneeksi
- Teknisesti ja tieteellisesti monimutkaiset tuotteet
  - Näyttötaakka viallisuuden/syy-yhteyden osalta kantajalle kohtuuton → viallisuus- ja syy-yhteysolettama
  - Kevennetty näyttötaakka
- Vastaajalla oikeus esittää näyttöä olettamien kumoamiseksi

Tuotevastuudirektiiviehdotus

Toimijan vapautuminen vastuusta

Vastuusta vapautumisen perusteet lähtökohtaisesti samat kuin nykyisin.

Lisäksi:

- Tuotteen muuttanut toimija vapautuu vastuusta, jos vahingon aiheuttanut viallisuus liittyy sellaiseen tuotteen osaan, johon muutos ei vaikuta.
- Jos on mahdollista, että vahingon aiheuttanut vika ei ollut olemassa, kun tuote saatettiin markkinoille/ otettiin käyttöön/ asetettiin saataville markkinoilla tai että vika syntyi sen jälkeen, talouden toimija ei vapaudu vastuusta tuotteen ollessa valmistajan valvonnassa, jos viallisuus johtuu:
  - Tuotteeseen liittyvästä palvelusta;
  - Ohjelmistosta, mukaan lukien päivitykset ja parannukset; tai
  - Turvallisuuden ylläpitämiseksi tarvittavien ohjelmistopäivitysten tai -parannusten puuttumisesta.

Tuotevastuudirektiiviehdotus

Muut ehdotukseen sisältyvät muutokset

- Korvausvaatimuksen voi vahinkoa kärsineen lisäksi esittää vahingonkärsijän oikeusseuraaja, se, jolle oikeus on siirtynyt lain tai sopimuksen nojalla, sekä henkilö, joka toimii yhden tai useamman vahinkoa kärsineen puolesta.
- Täysharmonisoiva
  - Koskee myös valmistajan vapautumista korvausvastuusta kehittelyvirheen perusteella
- Vanhentumisajat
  - Viivästyneenä ilmenneen henkilövahingon osalta absoluuttinen vanhentumisaika 15 v. siitä, kun viallinen tuote saatettiin markkinoille/ otettiin käyttöön/ muutettiin olennaisesti
- Jäsenvaltioiden julkaistava tuotevastuuta koskevat kansallisten tuomioistuinten lainvoimaiset tuomiot
- Implementointi
  - 12 kk. direktiivin voimaantulosta

Kiitos!

OIKEUSMINISTERIÖ

www.oikeusministerio.fi

Facebook: facebook.com/oikeusministerio
Twitter: twitter.com/oikeusmin @oikeusmin

Käyntiosoite: Eteläesplanadi 10, Helsinki
Postiosoite: PL 25, 00023 Valtioneuvosto

Vaihde: 029 516 001

OIKEUSMINISTERIÖ JUSTITIEMINISTERIET